

ČESKÉ MODERNÍ DĚJINY 1740-1847

poslední aktualizace/revize: říjen 2025

PhDr. Petr Valenta, Ph.D.

POKYNY PRO STUDIUM

Vážení studenti,

předkládáme vám studijní oporu k předmětu České moderní dějiny. Tato opora plní především funkci průvodce studenta v kombinované formě studia; je návodem k samostudiu nikoli jeho náhradou. Přenesením studia do kombinované formy je redukován pouze počet hodin řízených konzultací, ne však jejich obsah. Hlavní požadavky pro zvládnutí studia jsou tedy přeneseny na samostudium.

Při studiu literatury se zaměřte na zodpovězení kontrolních otázek a splnění úkolů.

Základní pokyny k samostudiu lze shrnout takto:

1. Seznamte se s požadavky absolvování předmětu. Uvedeny jsou v sylabu předmětu uveřejňovaném v informačním systému, který může být případně doplněn dalšími dokumenty obsahujícími např. vzory apod.

Všechny materiály poskytované studentům v elektronické formě naleznete v informačním systému u jednotlivých předmětů, v části Studijní materiály. Jsou-li součástí Studijních materiálů prezentace, slouží pouze pro orientaci ve studovaném tématu, nejsou však dostatečným zdrojem informací.

2. Při studiu postupujte systematicky. Studijní opora je rozdělena na moduly. V každém modulu se seznámte s jeho cílem a jeho strukturou. Následně si prostudujte uvedenou základní literaturu, případně prostudujte i další literaturu a zdroje. Pokud je součástí studia i právní předpis, je nezbytné, abyste pracovali s aktuálním zněním.

3. Zvládnutí látky každého modulu si ověřte zodpovězením kontrolních otázek a splněním úkolů v jeho závěru. Nejste-li si jisti, vraťte se k příslušným pasážím literatury a právních předpisů. Kontrolní otázky mapují rozsah znalostí potřebných ke složení zápočtu nebo zkoušky. Povinná literatura je uváděna u jednotlivých témat a pokud chcete své znalosti rozšířit, využijte i doporučené literatury.

4. Vedle samostudia využívejte co nejvíce účast na řízených konzultacích z předmětu. Jejich rozvrh je uveden v informačním systému. Výhodou konzultací je jejich interaktivní forma a s tím spojená možnost získání cenné zpětné vazby od pedagoga i ostatních studentů.

Ve vztahu k řízeným konzultacím je velmi užitečné seznámit se s tématy každé konzultace předem a konzultace využít k případným dotazům na otázky, které vám nejsou zcela jasné.

ANOTACE

Cílem předmětu je seznámit studenty se základním politickým, hospodářským a sociálním vývojem českého státu a české společnosti od poloviny 18. století do vzniku samostatné České republiky. Předmět studentům poskytne základní orientaci v čase, prostoru a reáliích, bez které lze jen stěží uspět v dalších předmětech oborů politologie či veřejná správa. Předmět shrnuje základní předpoklady, procesy a výsledky formování moderního českého (tj. rakouského i československého) státu, národních společenství a sociálních a politických struktur na jeho území. Důraz je přitom položen zejména na politický vývoj, rozvíjející se politické ideologie, formy politických systémů a způsoby organizace veřejné správy.

OSNOVA ŘÍZENÝCH KONZULTACÍ

1. Osvícenské reformy, vznik moderního státu
2. Habsburská monarchie 1815 - 1848
3. Počátky českého národního hnutí v kontextu střední Evropy
4. Revoluce 1848 v českých zemích a vznik občanské společnosti
5. Habsburská monarchie a česká společnost v období neoabsolutismu (1849/1851 – 1860)
6. Politický systém habsburské monarchie 1861–1918
7. Česká společnost a politika 60. a 70. let
8. „Aktivní politika a eskalace nacionálního konfliktu
9. Vývoj volebního práva a demokratizace společnosti
10. České země a Rakousko-Uhersko za I. světové války
11. Rozpad Rakouska-Uherska a vznik ČSR
12. Politický systém ČSR
13. První československá republika a národnostní problém
14. Vnitropolitický vývoj ČSR – 20. léta
15. Zahraniční politika ČSR ve dvacátých letech
16. Velká hospodářská krize a její sociální a politické důsledky
17. Ohrožené Československo v Evropě třicátých let
18. Druhá republika
19. České země v období II. světové války
20. Úsilí o obnovu Československa – státní zřízení ČSR v emigraci
21. Československo 1945-1948 (tzv. třetí republika)
22. Československo ve stínu totalitní moci
23. Šedesátá léta v Československu
24. Normalizační Československo
25. Od sametové revoluce k rozpadu Československa

ZÁKLADNÍ (POVINNÁ) LITERATURA

RYCHLÍK, J., PENČEV V.: Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí. Vydání třetí, rozšířené. V Praze: Vyšehrad, 2025. 689 stran. ISBN 978-80-267-3096-5. (KAPITOLY 1740-1992)

PÁNEK J., TŮMA O.: Dějiny českých zemí, Praha 2008

ROZŠÍŘUJÍCÍ (DOPORUČENÁ) LITERATURA

BRANDES, D.: Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945, Praha 1999

GEBHART J., KUKLÍK J.: Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha 2004.

HLAVAČKA, M.: České země v 19. století, Praha 2016

HROCH, M.: Na prahu národní existence: touha a skutečnost, Praha 1999.

KÁRNÍK, Z.: Malé dějiny československé (1867 - 1939), Praha 2007

KŘEN J.: Dvě století střední Evropy, Praha 2005

PÁNEK J., TŮMA O.: Dějiny českých zemí, Praha 2008

RYCHLÍK J.: Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992, Praha 2012

RYCHLÍK J.: Československo v období socialismu: 1945-1989, Praha 2020.

SUK, J.: Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize. (Od listopadu 1989 do června 1990), Praha 2003

ŠEDIVÝ I. Češi, české země a Velká válka 1914-1918. Praha 2001

ŠTAIF, J.: Modernizace na pokračování: společnost v českých zemích (1770-1918). Praha 2020

URBAN, O.: Česká společnost 1848-1918, Praha 1982.

Číslo a název modulu	1. Osvícenské reformy a vznik moderního státu
Cíl modulu	Student se seznámí s modernizačními procesy, které nasměrovaly habsburskou monarchii směrem k centralizovanému státu. Student pochopí vliv osvícenských myšlenek na reformní činnost panovníků. Válka o rakouské dědictví, Tereziánské reformy, josefínské reformy, osvícenství, centralizace, germanizace
Klíčová slova	

Struktura modulu/téma a zdroje

K postupnému uskutečnění osvícenských reforem v habsburské monarchii došlo během vlády Marie Terezie (1740-1780) a jejího syna Josefa II. (1780-1790). Období jejich vlády bývá rovněž označováno jako éra *osvícenského absolutismu*.

Pro osvícenský absolutismus byla charakteristická intenzivní *reformní činnost*, která si kladla za cíl povznesení hospodářské úrovně státu a kultivaci sociálních poměrů. Impulzy pro razantní reformy však vycházely výlučně od osoby panovníka, který při výkonu své vlády nepodléhal kontrole. Inspirován dobovými idejemi osvícenství se panovník domníval, že těmito reformami přispívá k obecnému blahu celé společnosti. Osvícenský absolutismus nebyl rakouským specifíkem. Obdobná forma vlády se vyvinula i v jiných evropských zemích (např. Prusko, Rusko, Švédsko).

Počátek vlády Marie Terezie vyplnily *války o rakouské dědictví* (1740 –1748), které byly vedeny o zachování územní integrity habsburských zemí a udržení dominance rakouského soustátí ve střední Evropě. Ihned po nástupu na trůn se musela Marie Terezie vyrovnat se zpochybnutím svých dědických nároků ze strany evropských panovníků. Zásadní byla především hrozba ztráty Českého království, o které usiloval bavorský kurfiřt Karel Albrecht a Slezska, které si nárokoval pruský král Fridrich II. Po složitých bojích a diplomatických jednáních došlo k uzavření definitivního míru v roce 1748. Rakousko ztratilo podstatnou část *Slezska* na úkor *Pruska*. Marii Terezii se však podařilo udržet jádro rakouské monarchie.

Neúspěch ve válkách o rakouské dědictví a snaha o znovuzískání Slezska znamenaly podstatný impuls pro zavádění *reformy*. K znovunabytí mezinárodního renomé bylo třeba centralizovat vnitřně nesourodé rakouské soustátí a překonat jeho hospodářskou slabost.

Pozornost byla zaměřena na zvýšenou efektivitu odvádění *daní* a zkvalitnění stavu *armády*. Předpokladem k těmto krokům bylo posílení pravomocí centrálních úřadů.

Daňové reformy Marie Terezie:

Změna daňového systému předpokládala otupení moci stavů v jednotlivých zemích. *Decennálním recesem* schválily české a rakouské stavy výši daní na deset let dopředu. Zemským reprezentacím tak odpadla možnost pravidelného každoročního nátlaku na panovníci, který schvalování berně provázal. Vybírání daní bylo vyňato z kompetencí šlechty a napříště jej obstarávaly státní úřady.

Správní reformy:

Jejich cílem bylo vytvoření *centralizovaného státu*, který byl spravován *profesionálním úřednictvem*, které představovalo oporu panovnické moci. Sám panovník vystupoval podle osvícenských představ jako první služebník státu.

Zavádění nových úřadů mělo významné státoprávní důsledky ve směru k českým zemím. Byla zrušena *Česká dvorská kancelář*, která představovala vrcholnou instituci českých zemí.

Zároveň vznikly dva nové centrální úřady společné pro české i rakouské země – *Direktorium pro věci politické a finanční a Nejvyšší soudní dvůr*. V rámci reorganizace zemské správy byla zřízena gubernia jako vrcholné instituce zemské správy. V jejich čele stáli v Čechách *nejvyšší purkrabí* a na Moravě zemský *hejtman*. Tito státem placení úředníci podléhali přímo vídeňským úřadům. Nově budovaná správa tak nebrala ohled na svébytnost českého státu. Specifické postavení Uher zůstalo naproti tomu zachováno vzhledem k věrnému postoji uherské šlechty v době po nástupu Marie Terezie na trůn.

Další významné reformy:

Myšlenky osvícenství se projeví v mnoha dalších oblastech veřejného života. Nově vydaný *trestní zákoník a soudní řád* sjednotil existující právní normy a rozhodování o závažných věcech přešlo z vrchnosti na soudy ve větších městech. Zákoník však nadále obsahoval mnoho krutých trestů a způsobů vyšetřování středověké justice.

Významným předělem bylo zavedení *povinné školní docházky* (1774) pro děti od šesti do dvanácti let. Reformy se dotkly i vyšších stupňů školství, kde ztratila vliv církev a na místo ní přebíral správu škol stát. Záměrem reforem bylo poskytnout odpovídající vzdělání obyvatelům státu, především takové, které bylo prakticky využitelné v řemeslech, obchodě a především státní službě. Reformy přispěly ke gramotnosti širokých vrstev obyvatelstva, zároveň vedly ke germanizaci na vyšších stupních škol.

Rozvoji obchodu napomohlo sjednocení měr a vah a odstraňování středověkých mýt.

Reformy Josefa II.

Vyvrcholení reformních snah přinesla vláda Josefa II., který byl přesvědčen o nutnosti reforem „pro lid, ale nikoli skrze něj.“ Reformy byly inspirovány osvícenskými idejemi racionality a přirozenoprávní teorií, v neméně míře zohledňovaly praktické potřeby státu. Z vysokého množství patentů, zákoníků a nařízení byly nejvýznamnější:

Toleranční patent (1781), který legalizoval některá nekatolická vyznání (augšpurské, helvétské a pravoslavné). Příslušníci těchto vyznání byli občansky zrovnoprávněni s katolíky – mohli svobodně vlastnit majetek, provozovat živnosti, získávat akademické tituly či vykonávat veřejné funkce. Katolické vyznání zůstalo nadále dominantní a bylo mu zaručeno privilegované postavení v oblasti kultu a vyučování.

Patent o zrušení nevolnictví (1781) rušil tělesnou závislost poddaného na vrchnosti. Poddaní se od vydání patentu mohli stěhovat, uzavírat sňatky, odcházet na studia či za prací mimo oblast dominia. Zrušení nevolnictví znamenalo podstatný krok směrem k uskutečňování idejí občanství. Pro hospodářský život monarchie bylo významné umožnění migrace obyvatelstva. Patent však neznamenal zrušení poddanských závazků.

Mnohá z nařízení Josefa II. byla nařízena *proti katolické církvi*. Zřízením *generálních seminářů* se stát snažil získat vliv při vzdělávání kněží. Rušeny byly kláštery s výjimkou těch, které se nezabývaly charitativní činností či výukou.

Razantní reformy Josefa II. často nebraly ohledy na místní specifika či zaběhlé tradice. Nezřídko narážely na odpor či nepochopení, a to nejen ze strany představitelů šlechty, jejíž pravomoci omezovaly. Mnohé z reforem Josefa II. byly po jeho smrti odvolány.

Povinná literatura: PÁNEK J., TŮMA O.: Dějiny českých zemí, Praha 2008

Doporučená literatura: BĚLINA P. A kol.: Velké dějiny zemí Koruny české; Sv. 10. 1740-1792, Praha 2001

Kontrolní otázky a úkoly

1. Kterí panovníci jsou spojeni s reformami osvícenského absolutismu v českých zemích?
2. Jaké události byly impulsem pro počátek reformní činnosti Marie Terezie?
3. Jak se projevila reformní činnost v organizaci státní správy?
4. Jaké byly důvody zavedení povinné školní docházky?
5. Jak se projevila reformní činnost v právní oblasti?
6. Co bylo Direktorium pro věci politické a finanční?
7. Kdy byl vydán toleranční patent?
8. Co obsahoval patent o zrušení nevolnictví?
9. Jaký byl vztah Josefa II. k církevním řádům?

Číslo a název modulu	2. Habsburská monarchie v 1815 – 1848
Cíl modulu	Student se seznámí s mezinárodní situací v Evropě v průběhu Napoleonských válek. Student pochopí důležité politické a sociální důsledky počátků industrializace v českých zemích. Student se seznámí s charakteristikou Metternichovského absolutismu.
Klíčová slova	Metternich, Napoleonské války, Vídeňský kongres, Všeobecný občanský zákoník, průmyslová revoluce,

Struktura modulu/téma a zdroje

Vývoj v Habsburské monarchii na počátku 19. století podstatně ovlivnily *revoluční události ve Francii* a následně *Napoleonské války*, které byly vedeny na velké části evropského kontinentu. Revoluční ideje v českém prostředí příliš nerezonovaly i díky cenzuře a protirevoluční agitaci ze strany rakouských úřadů. Rakousko však bylo vtaženo přímo do válečného konfliktu jako součást protifrancouzské koalice.

Rakouský panovník František II. v souvislosti s nejistou pozicí v římskoněmecké říši a v touze po zvýšení kreditu přijal roku 1804 dědičný titul rakouského císaře, císařství nadále vládl jako František I. Dlouhé období Napoleonských válek zakončil *Vídeňský kongres*, který se od roku 1814 scházel ve Vídni, aby po porážce Francie narýsoval nové poměry v Evropě.

Závěry kongresu zajistily Rakousku pozici evropské velmoci. Udrželo rozsáhlé území a rakouský císař navíc stanul v čele *Německého spolku*, který představoval volný spolek německých států.

Snahou evropských mocností bylo nastolení takových poměrů, které napříště vyloučí jakékoli revoluční otřesy. Za tímto záměrem uzavřeli panovníci Rakouska, Pruska a Ruska *Svatou alianci*. Velmoci byly připraveny společně potírat revoluční výbuchy či liberální a národní hnutí. Pevnost svazku však narušovaly rozdílné zájmy jednotlivých stran.

Ústřední postavou režimu, který zavládl v Rakousku po vídeňském kongresu, se stal kancléř Metternich. Forma vlády zůstala absolutistická, na rozdíl od období osvícenského absolutismu byly režimu vzdáleny jakékoli reformní kroky. Hlavním předpokladem úspěšného vystupování Rakouska na poli mezinárodní politiky byl vnitřní klid a pořádek. Importu liberálních myšlenek bránila cenzura a policejní dohled.

Významným mezníkem na poli práva bylo vydání *Všeobecného občanského zákoníku* v roce 1811. Vycházel z koncepce přirozeného práva a byl základem právního řádu až do poloviny 20. století.

Hospodářský a sociální vývoj v první polovině 19. století:

Zatímco vlastní politický vývoj byl na významné události na první pohled chudší, zásadnějším způsobem se začala měnit hospodářská podoba českých zemí. Stále významnější místo patřilo *průmyslu*. Hovoří se o tzv. *průmyslové revoluci*, kdy rukodělnou práci nahrazují stroje. Mezi první průmyslové podnikatele patřila šlechta, která disponovala velkým pozemkovým majetkem s často potřebnými surovinami a zároveň byla vybavena potřebným finančním kapitálem. Strojová výroba se prosazovala nejdříve v textilním průmyslu, od dvacátých let v železářství a strojírenství, cukrovarnictví.

Geograficky byly počátky průmyslové revoluce záležitostí obou velkých měst - Prahy a Brna a pohraničí v severních a západních Čechách a severu Moravy.

Významnými obměnami prošla i dopravní mapa českých zemí, jejíž nedílnou součástí se stávají železnice, které napomáhají rozmachu průmyslu a obchodu.

Jedním z důsledků průmyslové revoluce bylo formování *nových společenských vrstev* obyvatel. Významným, jakkoli zprvu nesmělým, aktérem společenských změn se stali zaměstnanci nově budovaných továren, dělníci. Mezi podnikateli patřilo stále významnější místo osobám měšťanského původu. Obdobně se zvýšily možnosti uplatnění měšťanstva v profesionální státní správě. Posilování sebevědomí měšťanstva se pak projevilo i v jeho politických požadavcích (viz kapitoly o českém národním obrození a revoluci 1848). Příslušníci měšťanstva rovněž vtiskli tvář kultuře a životnímu stylu 19. století.

Povinná literatura: PÁNEK J., TŮMA O.: Dějiny českých zemí, Praha 2008

Doporučená literatura: SKED, A.: Metternich a Rakousko: pokus o hodnocení. Brno 2014

Kontrolní otázky a úkoly

1. Jaké mezinárodně politické události ovlivňovaly vývoj v habsburské monarchii v letech 1790 – 1815?
2. Jakou funkci zastával K. L. Metternich?
3. Co byla Svatá aliance?
4. Co byl Německý spolek?
5. Jaký úkol měl Vídeňský kongres?
6. Kdy byl vydán Všeobecný občanský zákoník?
7. Charakterizujte Všeobecný občanský zákoník.
8. Jaké sociální důsledky měla průmyslová revoluce?

Číslo a název modulu	3. Počátky českého národního hnutí v kontextu střední Evropy
Cíl modulu	Student se seznámí se situací českého jazyka a společnosti v českých zemích na sklonku 18 století. Student pochopí rozdíl situace státní národů v Evropě a nevládnoucích etnických skupin. Student porozumí procesu formování moderního národa a jeho znakům. Student získá povědomí o osobnostech a institucích českého národního obrození.
Klíčová slova	Moderní občanský národ, české národní obrození, germanizace, národní agitace

Struktura modulu/téma a zdroje

Formování moderního českého národa bývá rovněž označováno jako ***národní obrození***. V kontextu evropského vývoje není české národní obrození výjimečným procesem. Obdobně se v 19. století konstituovaly i další evropské národy. Pro konstituování *moderního národa* bylo zásadní, aby u široké sociální skupiny převládl pocit o *trvalých vazbách*, které moderní národ spojují. Tyto vazby mohla představovat *společná minulost, kultura, jazyk*. Členové národa si měli být této *sounáležitosti* vědomi. Zásadní však byla skutečnost, aby příslušníci národa akceptovali myšlenku *rovnosti* všech jeho členů, což bylo předpokladem vzniku *občanské společnosti* skládající se s občanů rovných si před zákonem. Lišily se však výchozí okolnosti, v níž proces formování moderního národa započal. Na počátku 19. století nalézáme dvě odlišné situace:

- státní národ* (např. Francie), kde nejde o emancipaci kulturní či jazykovou, ale o utváření moderního občanského národa a boj za politickou liberalizaci
- nevládnoucí etnické skupiny* (např. Češi, Slováci), kde jde o postupný proces prosazování vlastního jazyka, kultury a politického programu. Těmto skupinám chybí vlastní státní pospolitost.

Porovnáním vývoje evropských národních hnutí vytvořil český historik Miroslav Hroch obecné členění do *tří základních fází*, kterou úspěšně moderní národy prošly.

- období *vědeckého zájmu* o etnickou skupinu, které je spojeno s osvícenským badatelským zájmem a patriotismem
- období *národní agitace*, jejímž cílem bylo získat pro myšlenku národní pospolitosti co nejširší okruh osob
- období, kdy je jasné, že agitace byla úspěšná na potřebném geografickém prostoru a národní hnutí dosáhlo *masové podoby*.

Podmínky **českého národního hnutí** byly ovlivněny skutečností, že české země byly součástí mnohonárodnostní Habsburské říše. Češi se nemohli opřít o vlastní stát, Rakousko logicky nemělo zájem na podpoře národnostního vyhraňování. V mnoha ohledech se však česká agitace mohla opřít o výsledky a praktiky rakouské státní politiky, jako byly například osvícenské *reformy školství*, které zvyšovaly gramotnost obyvatel. *Zrušení nevolnictví* umožnilo silnou migraci, která postupně měnila jazykovou tvář českých měst. *Germanizační politika* (jejím cílem byla efektivní správa soustátí, nikoli nacionální poněmčení) iniciovala snahy o obranu národního jazyka. Vlasteneckou hrdost probouzeli u Čechů částečně i rakouské úřady a armády. V době válek proti Napoleonově Francii agitace připomínala hrdé vojenské úspěchy v české minulosti, na které mohli nyní Češi, ve službě dynastii, navázat.

Česká kampaň se zprvu zaměřila právě na obranu jazyka. Za první český program je považováno vystoupení Josefa Dobrovského před císařem Leopoldem v roce 1791, které obsahovalo (v tištěné verzi) protest proti germanizaci státní správy a zdůrazňovalo oddanost českého národa habsburskému rodu. V jazykové kampani hrály významnou roli vlastenecké noviny, které vydával Václav Matěj Kramerius, a české divadlo spojené se jménem Václava Tháma.

Souběžně studovali učenci jazyk, kulturu a minulost českých zemí. Cílem těchto studií bylo, vedle osvětských studijních motivů, podat důkazy o bohaté kulturní vyspělosti v minulosti. Podporovatelem těchto snah se stávala nezřídka i *šlechta* (např. Šternberkové), která oceňovala akcentování *zemského vlastenectví* v politickém boji proti centralizaci. Zemské vlastenectví však *nepředpokládalo zformování moderního občanského národa* spojeného s požadavkem rovnosti.

Nová generace obrozenců vystupovala ve svých požadavcích a programech razantněji. Typickým představitelem byl Josef Jungmann. Český národ spojil s *jazykem* a s požadavkem *občanské rovnosti* všech příslušníků národa. V Jungmannově snahách jsou zřetelné i silné sociální motivy. Vrcholné Jungmannovo dílo představuje *Česko-německý slovník*.

Důkazy o kulturní vyspělosti (obdobné té německé) měly stvrdit i nálezy *Rukopisů královédvorského a zelenohorského* (1817 –1818). Falešnost těchto dokumentů byla prokázána až v pozdějších dobách. V počátcích obrození však posilovaly pocity národní hrdosti.

Nejen v agitačním úsilí, ale i v organizačním zajištění bylo významné zakládání institucí. Mezi nejvýznamnější patřily:

Vlastenecké muzeum (zal. 1818), které zprvu nebylo spojeno s národním hnutím, ale zemským vlastenectvím. Založil jej hrabě Kašpar Šternberk.

Matice česká (zal. 1831), která sdružovala a podporovala finančně české vzdělance.

Významným předělem ve vývoji obou institucí je počátek angažovanosti Františka Palackého (1798 – 1876), který povznesl jejich význam a popularitu v národním hnutí. Význam Palackého tkvěl i v práci historika. Od roku 1836 vydával několik svazkové dílo – zprvu německy, později česky jako *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*. Důležitost díla nespočívala pouze v odborné dobové kvalitě. Svým historickým dílem poskytl české společnosti vědeckou oporu při zdůvodňování národní existence a boje za občanské svobody.

Ve 40. letech 19. století dosáhlo české národní hnutí masové úrovně. Kvantitativní sílu doplňovala úroveň kvality, která se projevila např. v literatuře v *Máchově Máji*, dramatech *J. K. Tyla*, publicistice *K. Havlíčka Borovského*.

Národní hnutí bylo schopno organizovat akce typu *Vlasteneckých plesů* (první v r. 1840), akcionářské jednoty na podporu vzniku *českého divadla* či sbírky na *českou průmyslovou školu*.

Proces formování moderního národa však nesměl zůstat omezen na pole kultury. Jeho představitelé začali vznášet i politické požadavky. Stejně významné bylo dotvoření kompletní sociální skladby českého národa, který zprvu postrádal představitele majetného měšťanstva či podnikatele.

Povinná literatura: PÁNEK J., TŮMA O.: Dějiny českých zemí, Praha 2008

Doporučená literatura: HROCH, M.: Na prahu národní existence: touha a skutečnost, Praha 1999.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Co bylo důležitým znakem moderního národa vytvářeného v 19. století?
2. Jak se odlišovala situace státních národů a nevládnoucích etnických skupin?
3. Jaké fáze formování moderního národa znáte?
4. Přispěla rakouská státní politika k procesu českého národního obrození?
5. Kdy se setkáváme s prvními požadavky na obranu češtiny a českého národa?
6. Jaké osobnosti byly pro české národní obrození významné?
7. Jaké instituce podpořily propagaci myšlenek národního obrození?
8. V čem tkvěl význam Františka Palackého pro národní obrození?